

ROMANIČKA PROPOVJEDAONICA U TROGIRSKOJ KATEDRALI

I. PROPADALO, *Rana zelenog anđela*

BAROKNA PROPOVJEDAONICA U ŽUPNOJ CRKVI U ČUČERJU

Varlaj koji će dati jak pečat izložbama Salona (od 1919). Značajna je i nazočnost Z. Šulentića i M. Tartaglie, s nizom pionirskih radova drugoga vala lik. modernizma u Hrvatskoj. Nakon 1921. gostuju na izložbama i srp. slikari P. Dobrović, J. Bijelić, S. Šumanović i dr.

Unatoč činjenici da P. s. nema jedinstvenu idejnu i estetsku osnovu, te da se unutar njega može uočiti nekoliko faza, najsnažnije ga je obilježio ekspresionizam koji vrhunac dostiže oko 1921. To okvirno opredjeljenje sadrži u sebi više raznovrsnih elemenata, od kojih je osobito naglašen cézannizam i naslijeđe tzv. Münchenskoga kruga (J. Račić, M. Kraljević).

U djelima autora koji izlažu na Proljetnom salonu snažan je trag ostavila i konstruktivističko-neoklasicistička struja sred. 20-ih godina koja se odlikuje pojednostavnjenom kompozicijom, isticanjem volumena i podređenom ulogom boje. U opusima nekih umjetnika, napose M. Trepšea i V. Gecana, zastupana je u znatnoj mjeri grafika.

Skulptura Proljetnoga salona nastala je u sjeni I. Meštrovića. Uz H. Juhna i J. Turkalja, najčešće izlaže pripadnik starije generacije I. Kerdić, a od 1922. i F. Kršinić.

LIT.: Hrvatski Proljetni salon (katalog), Zagreb 1916. — A. B. Šimić, Proljetni salon — Grafika — Plastika, Vijavica, 1917, 1. — M. Krleža, VI. izložba Hrvatskog proljetnog salona, Plamen, 1919, 12. — I. Gorenčević, VIII. Proljetni salon (katalog), Osijek 1920. — B. Gagro, Slikarstvo Proljetnog salona 1916—1928, ŽU, 1966, 2. — M. B. Protić, Treća decenija — konstruktivno slikarstvo (katalog), Beograd 1967, str. 23—24 i 27—29. — Počeci jugoslavenskog modernog slikarstva (katalog), Beograd 1972. — G. Gamulin, Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, I, Zagreb 1987.

B. Go.

PROMAJNA, selo u Makarskom primorju. Na lok. Gradina nadeno je nekoliko rim. grobova s prilozima, a u selu grob sa zlatnim nakitom iz V—VI. st.

LIT.: F. Bulić, Starinski nalazi u Promajni, odlomku Baške Vode kod Makarske, VjAHD, 1926—27. — J. Medini, Makarsko primorje u antici, Makarski zbornik, I, 1970, str. 24.

PROPADALO, Ivica, slikar (Livno, 13. III. 1950). U slikarstvu samouk; izlaže od 1976. Slika kompozicije maštovite prostorne stilizacije, nadreal-

no-fantastičnih ugođaja i pastelna kolorita (*Igra s konjem*, 1980; *Jutro kad spomenici lete*, 1983). U nekim je djelima sklon ironičnoj naraciji (*Tirka tovara*, 1985). Ciklusom crteža i akvarela *Zapisi sa mog radnog stola*, što ih neprekidno stvara od 1977, izdvojio se iz korpusa naivne umjetnosti u koji je do tada svrstavan. Slikar brzih i sadržajnih promjena koje se mogu pratiti u ciklusima *Ciklus iz Toplica* (1991); *Ptice* (1992); *U potrazi za anđelom* (1993–94) i *Lica* (1994). Izdao mapu grafika *Oči istine — Rat u Hrvatskoj* (1992). Bavi se lik. oblikovanjem knjiga, ploča i manifestacija (skulpture *Porin*). Samostalno je izlagao u Livnu, Banjoj Luci, Starome Gradu, Zagrebu, Dugome Selu, Haagu, Šibeniku i Karlovcu.

LIT.: J. Depolo, Ivica Propadalo (katalog), Zagreb 1984. — Ž. Zdelar, Tepisi i tapiserije Ivica Propadala (katalog), Zagreb 1988. — Ž. Sabol, Crteži sa mog radnog stola 1977–1988 (katalog), Zagreb 1988. — V. Bužančić, Ivica Propadalo — monografija crteža, Zagreb 1990. — Ž. Sabol, Propadalo — Oči istine (katalog), Zagreb 1991. — V. Bužančić, Ivica Propadalo (katalog), Šibenik 1991. — Isti, Propadalo (katalog), Zagreb 1993. — Isti, Propadalo, U potrazi za anđelom (katalog), Karlovec 1994. — Ž. Sa. i R.

PROPOVJEDAONICA, ograđena govornica na povišenu mjestu u crkvi, poligonala ili kružna oblika, s koje svećenik propovijeda; gradi se od kamena, mramora ili drva. Pojavljuje se u XI. st. u Italiji, a razvija se iz ambona koji polako istiskuje. Procvat doživljava s propovjedničkim redovima (franjevci, dominikanci) od XIII. do XV. st. U tome se razdoblju ponekad pojavljuju i dvije propovjedaonice na istome mjestu, jedna okrenuta prema unutrašnjosti crkve, a druga na vanjskoj strani zida. Vrhunac lik. ekspresije p. dobiva u doba baroka, kada se na njezinoj ogradi u reljefu izrađuju poučne priče s biblijskim i moralističkim sadržajem, a redovito ih prate likovi četiriju evanđelista ili njihovi simboli. Na sredini gornjega ruba često se nalazi stalak za knjigu, ponekad u obliku knjige, te pričvršćena ruka što drži raspelo kojim propovjednik na kraju propovijedi blagoslivlja vjernike. Iznad propovjedaonice često se stavlja baldahin, koji ima u prvom redu akustičnu ulogu, ali i simboličnu (Duh Sveti) i dekorativnu. U XVII. i XVIII. st. katkada se u velikim crkvama grade dvije propovjedaonice, svaka na suprotnoj strani broda, s kojih disputalno propovijedaju dva propovjednika.

U našim su krajevima najstarije romaničke propovjedaonice u splitskoj i u trogirskoj katedrali (XIII. st.). U Istri su poznate ona u Novigradu (XIII. st.) te u Kanfanaru (iz Dvigrada, s kraja XIV. st.). Iz kasnijega razdoblja ističe se bogato izrezbarena renesansno-barokna p. u franjevačkoj crkvi u Varaždinu (1670). Od baroknih su propovjedaonica najpoznatije drvena p. s intarzijama Sv. Franje, Navještenja i Triju kreposti u crkvi Sv. Franje u Krku s poč. XVII. st., potom u šibenskoj katedrali, rad Jerolima Mondelle (1624); u zagrebačkoj katedrali, djelo M. Cusse (1696); u župnoj crkvi u Remetincu (1710); u crkvi Marije Snježne u Belcu, rad J. Schokotniga (1743); u crkvi Marije Magdalene u Čazmi, vjerojatno rad Stjepana Severa (1753) te u župnoj crkvi u Lovrečkoj Varoši u obliku ribe (oko 1780).

LIT.: A. Horvat, Između gotike i baroka, Zagreb 1975. — Horvat–Matejčić–Prijatelj, Barok. — J. Belamarić, Romanika i I. Fisković, Gotika, u katalogu: Tisuću godina hrvatske skulpture, Zagreb 1991. — A. Bad.

PROZOR, selo nedaleko od Otočca; u njemu su nađeni prapov. i ant. lokaliteti ilir. Japoda. Na dvojnoj, utvrđenoj gradini Veliki i Mali Vital otkrivene su prapov. kuće sa suhozidnim temeljima i ognjišta na kojima je nađena keramika iz ← III. i ← II. st. Ispod gradina su dvije ravne nekropole, od kojih je ona na juž. strani sadržavala brojne skeletne i žarne grobove s priložima od bronce, jantara, stakla i srebra iz starijega i mlađega željeznoga doba. Osobito su vrijedni brončani ukrasni privjesci i dijelovi odjeće: kape, okovi za pojas, kopče. Osim bronce, omiljeni su ukrasni predmeti od jantara, uglavnom sitna plastika. — Tragovi ant. naselja, kasnijega rim. municipija *Arupium*, nađeni su na S obroncima gradine Veliki Vital. Otkriveni su dijelovi stambenih i gospodarskih zgrada, ostaci manjega termalnoga sklopa s očuvanim podnim mozaicima i ulomcima fresaka. Nađen je i veći broj nadgrobničkih spomenika te puno sitnoga inventara (keramika, staklo, novac). Zanimljiv je sklop ant. kamenoloma, kao i više spomenika isklesanih u kamenu živcu, među kojima se posebno ističu dva monumentalna mitreja s reljefno oblikovanim prizorima.

Na brdu Prozorini nalaze se ruševine srednjovj. grada koji se prvi put spominje 1449, kada je, prigodom diobe frankopanskih posjeda, pripao Žigmundu Frankopan. Ponovno utvrđen 1619, služio je kao jako uporište u borbama protiv Turaka. Imao je četverokutni tlocrt, s valjkastom kulom na jednome, a četverokutnom kulom i manjim tornjem na druga dva ugla.

LIT.: A. Stipčević, Umjetnost prah. Japoda, Republika, 1962, 6–7. — R. Drechsler-Bižić, Nekropola prahistorijskih Japoda u Prozoru kod Otočca, VJAM, 1972–73, 6–7. — Isti, Japodska grupa, u knjizi: Praistorija jugoslavenskih zemalja, V, Sarajevo 1983. — R. D. B. i R.

PROZOR, gradić u Rami, Bosna. Spominje se prvi put u pisanim izvorima 1366. Stari grad (sada u ruševinama) potječe iz razdoblja XIV/XV. st. U Šćitu nedaleko od Prozora je franjevački samostan, osn. prije 1470, razoren 1687, obnovljen 1857. U okolici mnogobrojne skupine stećaka.

LIT.: M. Vego, Naselja srednjovjekovne bosanske države, Sarajevo 1957, str. 98–99. — Š. Bešlić, Stećci, kataloško-topografski pregled, Sarajevo 1971.

PROZORJE, selo S od Dugoga Sela. Na istaknutu položaju (prapov. nalazište) smještena je bivša crkva Sv. Martina, ivanovaca, navedena u popisu crkava 1344; poslije je služila kao župna crkva. To je jednobrodna gotička (barokizirana) građevina s poligonarnim svetištem uz koje je sakristija (1826); u doba baroka uz brod je podignuta bočna kapela, a uz glavno pročelje zvonik. Crkva je bila oslikana kasnogotičkim freskama (prizori Muke Isusove). Nakon potresa (1880) napuštena, stoji kao ruševina.

LIT.: G. Szabo, Izvještaj o radu Zemaljskoga povjerenstva za očuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u godini 1911, VJHAD, 1912. — R. Horvat, Crkva sv. Martina u Prozoru, Croatia sacra, 1931, 2 i 1932, 3. — Z. Horvat, Crkva sv. Martina na Prozoru, Vijesti MK, 1972, 3. — L. Dobronić, Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj, Rad JAZU, 1984, 406. — A. Ht.

PRSTEC, Željko, slikar (Varaždin, 8. VI. 1950). Završio Višu tehničku školu u Zagrebu (1972). U slikarstvu samouk. Slika uglavnom tehnikom akvarela ili akvareliranoga crteža. Blizak nadrealizmu. U ciklusu *Grad urbani prostor* svodi na esencijalni minimum, dajući građevinama simbolična obilježja. Bavi se ilustriranjem knjiga (bibliofilsko izdanje sa Zvonkom Milkovićem *Pjesme/Grad*, 1992). Bavi se scenografijom. — Samostalno izlagao u Varaždinu, Zagrebu, Karlovcu, Čakovcu, Rijeci, Nonantoli, Lošinj, Parizu i Ulmu.

LIT.: V. Maleković, Željko Prstec (katalog), Varaždin–Zagreb 1985. — N. Raimondi, Prstec (katalog), Nonantoli (Italija) 1990. — S. Marković, Prstec (katalog), Zagreb 1993. — K. Ma.

PRTENJAK, Ivan, arhitekt (Plavić u Hrvatskome zagorju, 9. VI. 1939). Studirao arhitekturu na Akademiji (1959–60, D. Ibler), diplomirao na Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu 1965. God. 1961–68. radio u Institutu za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu gdje je sudjelovao na sustavnome snimanju graditeljskoga naslijeđa u Hrvatskoj, poglavito

PROZOR KRAJ OTOČCA, brončani privjesci u obliku stiliziranih ljudskih figura, ← VI. st. Zagreb, Arheološki muzej

